

# Verboden vrucht

Op kartels ligt in de publieke discussie een taboe. Vrijwel niemand durft het er openlijk voor op te nemen, maar aan hun verleidelijkheid om er gebruik van te maken heeft dit taboe nooit afbreuk kunnen doen. In dit opzicht vormen kartels de antipode van vrije concurrentie. In de publieke discussie mag vrije concurrentie zich doorgaans in een grote populariteit verheugen, maar wie er in zijn eigen praktijk mee te maken krijgt, haalt alles uit de kast om er paal en perk aan te stellen, ongeacht of het om advocaten, artsen, politici, journalisten of ondernemers gaat. De schijnheiligheid rond vrije concurrentie gaat in veel gevallen zelfs zo ver dat aanprijzingen in het openbaar de feitelijke beperking ervan aan het zicht moeten onttrekken.

Hoe kunnen normatieve inzichten en feitelijke gedragingen zo ver uit elkaar groeien? Die ambivalente houding heeft – voor zover ik dat kan overzien – twee oorzaken. De eerste heeft te maken met het wensbeeld van onze samenleving die zich graag koestert in beeldvorming waarin openheid en toegankelijkheid hoog genoteerd staan, al was het maar om een tegenwicht te vormen tegen machtsvorming en uitsluiting die ons leven feitelijk beheersen. Het draagt nu eenmaal bij tot het bewaren van het maatschappelijk evenwicht om ons publiekelijk niet ten volle rekenschap te hoeven geven van hoe de wereld werkelijk in elkaar zit, maar ons te kunnen spiegelen aan hoe hij in elkaar zou kunnen resp. behoren te zitten. Deze arcadische voorstellingen zijn niet alleen in staat ons te verzoenen met een onvolmaakte wereld om die voor onszelf leefbaar te maken, maar bieden ook een inspiratiebron voor verzet tegen economische machtsvorming en uitsluiting die verstikkende vormen aannemen. Als zulk verzet voet aan de grond krijgt, moeten kartels het zonder uitzondering ontgelden. En niet zonder reden. Kartelvorming, met welke vrome en heilzame voornemens ook geïnitieerd, berust nu eenmaal op machtsvorming en uitsluiting en draagt uit dien hoofde machtsmisbruik en verstikking in zich.

De tweede oorzaak voor de ban waarin kartels officieel gedaan worden, betreft een beperking aan de kant van de economische wetenschap, die optimale allocatie van produktiemiddelen qua wetenschaps-traditie primair in verband brengt met openheid en toegankelijkheid van de markt en weinig of geen oog heeft voor de merites van protectie en beperking van de concurrentie. De potentiële bandeloosheid van marktgedrag en ontwrichtende werking van het vrije spel der marktkrachten hebben in de theoretische modellen van economen nooit ten volle hun weerslag gevonden. Zelfs in de jaren dertig toen deze potenties de meest bittere realiteit waren geworden, als gevolg waarvan het politiek-maatschappelijke bestel op zijn kop gezet werd, hield de economische wetenschap het erop dat herstel eerst kon optreden indien de condities voor vrije marktwerking zouden worden hersteld. De maatschappelijke realiteit heeft zich aan deze wijsheden niets gelegen laten liggen en is haar eigen weg gegaan. Het

economische herstel is feitelijk bewerkstelligd op basis van overheidsinterventie in het vrije marktspel en ver doorgevoerde afspraken tussen aanbieders die in samenspel de maatschappelijke stabiliteit hebben weten te herstellen. Maar niet alvorens kapitaalvernietiging op grote schaal de schaarsteverhoudingen in de wereld grondig had gewijzigd.

Hier raken we aan de essentie van de discussie: ons economische stelsel tendeert, als gevolg van het hoge tempo waarin technologische vernieuwing zich baan breekt, naar kapitaalvernietiging. Het vraagstuk van de economische orde is er dan ook een van pendelen tussen het scheppen van voorwaarden voor innovatie en vernieuwing enerzijds en protectie en afscherming van de gevolgen van ongebreidelde concurrentie anderzijds. In de praktijk van het economische leven zijn innovatie en vernieuwing nauwelijks tegen te houden, terwijl marktontwrichting slechts moeizaam te redresseren valt.

Het is dan ook meer dan ironie van het lot dat de discussie over kartels die gedurende het nu afgesloten decennium van hoogconjunctuur actueel was en doeltreffend had kunnen zijn, opleeft juist nu de staal-, chemie- en vezelindustrie bij voorbeeld weer het toonbeeld zijn geworden van marktontwrichting waartegen zelfs geen kartelafspraken opgewassen bleken te zijn. Zoals fikse recessies, veeleer dan convenanten, de beste remedie vormen tegen overbelasting van het milieu, zo geldt dit ook om aan de werking van kartels een halt toe te roepen. Maar in weerwil van wat economen en juristen over kartels te berde hebben te brengen, zal de publieke opinie het zich nu aftekenende tijdelijke einde van het kartelparadijs niet verwelkomen, maar – integendeel – overheden ertegen in het geweer roepen.

Overheden worden onder druk gezet om hun invloed aan te wenden ten einde door marktordening bescherming te bieden tegen dreigende saneringsmaatregelen. Zo zijn in ons parlement al vragen gesteld aan de minister van EZ om binnen de EG tot produktiebeperking in de staalindustrie te geraken. Hoe illusoir ook, deze geluiden zijn tekenend voor de omslag in de publieke meningsvorming. Het publieke geloof in vrije concurrentie krijgt nu eenmaal koude voeten als de gevolgen ervan zichtbaar worden. Er zal heel wat kapitaalvernietiging voor nodig zijn alvorens pogingen tot marktordening weer een schijn van kans maken.



A. van der Zwan